

Segment en Melle Bakker helpen jou de verkiezingen door!

Eerste Hulp Bij Verkiezingen

INHOUD

- 3 Inleiding
- 4 Aanloop naar de verkiezingen
- 5 In- en uitgaven
- 5 Opkomstbevordering
- 6 Stemmers
- 8 Volmachtstemmen
- 9 Media
- 10 Kandidaatstelling
- 12 Calamiteiten op de dag zelf
- 14 Openbare orde en veiligheid
- 15 Nazorg – stemmen tellen

INLEIDING

Het verkiezingsproces is een bijzonder kwetsbaar proces. Vanaf de voorbereiding tot aan de beëdiging van nieuw gekozen volksvertegenwoordigers ligt het onder een vergrootglas van kiezers, politieke partijen en (sociale) media. Dat stelt hoge eisen aan eenieder die hierbij betrokken is: ambtenaren, bestuurders, vertegenwoordigers van politieke partijen en niet te vergeten stembureauleden. Zij moeten ervoor zorgen dat alles volgens de juiste – wettelijke – procedures verloopt en kunnen zich daarbij geen uitglijders veroorloven.

Een zorgvuldige voorbereiding is van groot belang en kan problemen in belangrijkY mate voorkomen. Maar toch kunnen zich ineens ontwikkelingen voordoen die niet zijn voorzien en dan is het zaak het hoofd koel te houden en snel en adequaat te reageren. Dit gegeven vormt de aanleiding voor de ontwikkeling van een training die tot doel heeft om incidenten die zich in het verleden ooit hebben voorgedaan gezamenlijk te bespreken en om de deelnemers concrete handvatten te geven om panieksituaties in de toch al zo stressvolle verkiezingstijd zo enigszins mogelijk te voorkomen en in ieder geval tot een goed einde te brengen.

Kortom, een training, gericht op ‘crisisbeheersing’ in verkiezingstijd.

Melle Bakker

Vanuit zijn jarenlange werkzaamheden bij de Kiesraad als secretaris-directeur is Melle Bakker in de praktijk tegen veel van dit soort situaties aan gelopen. Tijdens de training worden tal van voorvallen besproken met de daarbij opgedane ‘lessons learned’. Het spreekt voor zich dat de training daarmee een sterk interactief, op de praktijk gericht, karakter draagt.

Nuttig voor eenieder die betrokken is bij de voorbereiding van de komende verkiezingen. De deelnemers worden uitgenodigd om bij aanmelding zelf ook een te bespreken casus in te brengen.

In dit boekje tref je een aantal veelvoorkomende situaties die voor eventuele onrust kunnen zorgen in aanloop, tijdens of na afloop van der verkiezingen. Doet zich bij jullie gemeente iets voor? Lees dan eerst even de casussen in dit boekje door! Wie weet vind je direct of indirect, geïnspireerd op een casus, jouw oplossing.

Melle Bakker en Segment helpen jou de verkiezingen door!

AANLOOP NAAR DE VERKIEZINGEN

Casus 1: Corona

Het is begin 2022 en een variant van het Corona-virus dat wij nog kennen uit 2020 steekt de kop op. In eerste instantie wordt opnieuw de provincie Noord-Brabant het ergst getroffen. Het aantal besmettingen verdubbelt bijna dagelijks en inmiddels vallen ook al de eerste dodelijke slachtoffers. Grote manifestaties en evenementen worden afgeblazen. De mensen wordt aangeraden om drukte te vermijden en zo enigszins mogelijk vanuit huis te werken. De burgemeester wil met u praten over mogelijke gevolgen voor de gemeenteraadsverkiezingen van 16 maart 2022. Wat adviseert u?

Advies van Melle

De data voor de gemeenteraadsverkiezingen zijn wettelijk vastgelegd in de Kieswet. Als gemeente kun je daar niet van afwijken. Om wettelijke verkiezingen tijdelijk niet te houden is dan ook wetgeving nodig. Een noodwet, waarbij de Kieswet wordt gewijzigd en waarbij de zittingsperiode van de huidige gemeenteraden wordt verlengd. Interessante vraag is vervolgens of dat zou moeten gelden voor heel Nederland of slechts voor die streken/provincies waar het virus hard heeft toegeslagen. Aangezien gemeenteraadsverkiezingen op zichzelf staande verkiezingen zijn en uitstel van verkiezingen – en verlenging van de zittingsduur van de huidige raden – wel een heel ingrijpende maatregel is, lijkt een algeheel uitstel van verkiezingen misschien minder voor de hand liggend. Aan de andere kant: we hebben in 2020 gezien dat ontwikkelingen en maatregelen elkaar heel snel kunnen opvolgen.

→ BEKIJK op de [Gelderlander.nl](https://www.gelderlander.nl) het nieuwsitem over de doorgang van de gemeenteraadsverkiezingen in Frankrijk (*Gemeenteraadsverkiezingen Frankrijk gaan door ondanks corona*)

Casus 2: Ondersteuningsverklaringen

Uw burgemeester meldt dat hij overweegt in de aanloop naar een verkiezing om ondersteuningsverklaringen nog slechts op één locatie te gaan verstrekken en dat dan nog alleen na voorafgaande telefonische afspraak én tegen betaling. Hij vraagt uw advies. Politieke partijen klagen nog wel eens over het gebrek aan medewerking aan de kant van gemeenten.

Advies van Melle

Het staat gemeenten vrij om de afgifte van ondersteuningsverklaringen nader te reguleren, maar er moet wel een reële mogelijkheid voor politieke partijen over blijven om deze verklaringen in te zamelen. Eén locatie in de grote gemeenten lijkt in dat verband wat weinig, maar zal in de andere gemeenten geen probleem zijn. Voor het vragen van een financiële vergoeding bestaat geen wettelijke basis.

Aandachtspunten:

- Goede instructie baliepersoneel;
- Balies ook open gedurende de termijn voor het herstel van verzuimen;
- De Kieswet bepaalt dat een kiezer maar één ondersteuningsverklaring mag afleggen. Hoe controleert u dat?

→ LEES HET ARTIKEL op [vrijzinnigepartij.nl](https://www.vrijzinnigepartij.nl)

‘Afgeven ondersteuningsverklaringen blijkt bureaucratische chaos: kiezers staan voor dichte deur’.

Casus 3: Stembureauleden niet beschikbaar

Vele oud-stembureauleden geven aan niet langer beschikbaar te zijn vanwege het vele werk, de lange dag en de geringe vergoeding. Hoe gaat u hiermee om?

Advies van Melle

Er zijn verschillende mogelijkheden om te proberen stembureauleden alsnog te enthousiasmeren:

- Werken in shifts van slechts enkele uren;
- Verhoging vergoeding en een betere verzorging;
- Invoering van de StembureauApp;
- Extra tellers.

→ LEES HET ARTIKEL op [AD.nl](#) over hoe Nieuwegein toch genoeg stemtellers wist te werven voor de verkiezingen in 2018 (*Toch genoeg tellers bij verkiezingen Nieuwegein*).

Casus 4: Bezuinigingen

In het kader van bezuiniging wordt besloten om het aantal stembureaus fors naar beneden bij te stellen. In een aantal kleinere dorpen/kernen in wordt ook besloten niet langer een gewoon stembureau te vestigen, maar om te werken met een mobiel stembureau dat gedurende enkele uren in die dorpen/kernen aanwezig zal zijn. De burgemeester vraagt uw oordeel.

Advies van Melle

Het verminderen van het aantal stembureaus behoeft op zich niet rampzalig te zijn, mits maar wel goed wordt nagedacht over de afstand van kiezers tot het dichtstbijzijnde stembureau. De Kieswet zegt hier niets over en laat dit dus over aan de gemeenten. Bij een te grote afstand kunnen twijfels rijzen over de toegankelijkheid.

De Kiesraad heeft in zijn evaluatieadvies betreffende de gemeenteraadsverkiezingen aangegeven dat het niet aangaat om in kleinere dorpen/kernen af te zien van reguliere stembureaus en die te vervangen door mobiele stembureaus met een tijdelijke aanwezigheid ter plekke. Kiezers worden hierdoor op en onaanvaardbare wijze beperkt in de uitoefening van hun kiesrecht.

Casus 5: Gratis openbaar vervoer

De gemeenteraad wil dat er iets wordt gedaan aan de lage opkomst bij voorgaande verkiezingen. Overwogen wordt om iedere stemmer op de dag van stemming gratis gebruik te laten maken van het openbaar vervoer op vertoon van een bewijs van stemming, uit te geven door de stembureaus. Uw oordeel?

Advies van Melle

De Kieswet zwijgt hierover. Niettemin: als overheid moet je in dezen terughoudend zijn. Opkomstbevordering is vooral een zaak van politieke partijen. Wij kennen in ons land geen stemplicht meer en ook niet stemmen is dus een recht. Het ministerie van BZK en de Kiesraad stellen zich op het standpunt dat het niet aangaat om stemmers onevenredig te bevoordelen boven niet-stemmers. De vraag is dan natuurlijk: wanneer is sprake van onevenredige bevoordeling. In deze – Amsterdamse – casus wezen beiden het voornemen van de hand en Amsterdam volgde hen daarin. Wat wel toelaatbaar wordt geacht – en zelfs door de Tweede Kamer wordt toegejuicht – is een bij de stempas voor nieuwe stemmers gevoegd schrijven van de burgemeester waarin hij het belang van deelname aan verkiezingen uiteenzet.

Casus 6: Extra reclame in envelop met stempas

In het kader van de opkomstbevordering bij een Europese Parlementsverkiezing overweegt de burgemeester om in de enveloppe met de stempas ook nog een document toe te voegen waarin het belang van Europa wordt benadrukt. Uw advies?

Advies van Melle

Niet verstandig; kan tot veel politieke commotie aanleiding geven. Zie de casussen Sittard-Geleen en Heerlen, die zelfs tot kamervragen aanleiding gaven.

→ LEES HET ARTIKEL op [1Limburg](#) over de ophef over pro-EU-brieven bij de stempas (*Ophef over 'pro-EU' brieven bij stempas*).

Casus 7: Acties

Een politieke partij maakt kenbaar ter bevordering van de opkomst een verloting te gaan organiseren onder opgekomen kiezers. De partij vraagt ten bewijze een up te loaden stemfie. De burgemeester vraagt uw advies.

Advies van Melle

Opkomstbevordering door politieke partijen is prima, maar raadt het gebruik van de stemfie af. De stemfie is weliswaar niet wettelijk verboden, maar wordt alom toch als onwenselijk gezien, omdat daarmee het stemgeheim wordt geschonden.

→ [LEES MEER](#) over een stemfieactie uit 2018 van de partij VoorTilburg in het **BD-artikel** *'Reisje voor je stemfie: Tilburgs stuntje doorgezeten ondanks negatief advies'*.

Of op [quotenet.nl](#) over de actie van Johan Vlemmix om zetels te verkrijgen bij de gemeenteraadsverkiezingen *'Johan Vlemmix verloot "Versailles van Eindhoven" onder kiezers'*.

Casus 8: Toegankelijkheid

De Kieswet bepaalt dat alle stembureaus in beginsel toegankelijk moeten zijn voor kiezers met een lichamelijke beperking. Indien stembureau dat niet zijn, dient daarvan mededeling te worden gedaan aan de gemeenteraad. Stel dat niet alle stembureaus toegankelijk zijn en dat de gemeenteraad zich op het standpunt stelt dat toch alle stembureaus toegankelijk moeten zijn. Wat adviseert u te doen?

Advies van Melle

Het aantal opties in dezen zal beperkt zijn. Bezien kan worden of er nog alternatieve locaties voorhanden zijn die in het verleden om uiteenlopende redenen (kosten, ligging) zijn afgefallen. Een andere mogelijkheid zou nog kunnen zijn de vestiging van meerdere stembureaus op een en dezelfde locatie. Van belang is op te merken dat het hier gaat om een wettelijke bevoegdheid/verantwoordelijkheid van het college van B&W (en dus niet van de raad).

Casus 9: Stembiljetten op

Halverwege de dag van stemming krijgt u het signaal dat in enkele stembureaus de stembiljetten mogelijk op gaan raken. Wat doet u?

Advies van Melle

Ga tijdig na of er mogelijkheden zijn voor herverdeling van stembiljetten. Zijn die er niet of niet toereikend en zijn de biljetten op enig moment echt op, dan zal de zitting moeten worden geschorst tot er weer stembiljetten zijn. Kiezers moeten in de tussenliggende tijd worden doorverwezen naar andere stembureaus. Bij de Tweede Kamerverkiezing van 2017 deed zich dit voor in een aantal gemeenten, onder meer in Nijmegen. Het voorbeeld laat zien dat het van belang is om voldoende stembiljetten te laten drukken en te zorgen voor een goede distributie over de verschillende stemlocaties. Daarbij zijn ervaringsfeiten belangrijk, maar niet noodzakelijkerwijs doorslaggevend. Bijzondere – onvoorziene – omstandigheden zijn altijd mogelijk. Koop dus ruim in.

Indien achteraf blijkt dat een substantieel aantal kiezers niet heeft kunnen stemmen als gevolg van het feit dat er te weinig stembiljetten waren, dan zou dat evt. een reden kunnen zijn om te besluiten tot een herstemming. Dit staat ter vrije beoordeling van het vertegenwoordigend orgaan in kwestie.

Casus 10: Extra stembiljetten

De burgemeester besluit om extra stembiljetten te laten kopiëren en aan elkaar te plakken of te nieten. Hij vraagt uw advies.

Advies van Melle

Nood breekt wet. Gegeven onze veelal grote stembiljetten zullen gemeenten er in veel gevallen niet aan kunnen ontkomen om deze aan elkaar te plakken of te nieten. Let er wel op dat op de achterzijde van het stembiljet de handtekening van de voorzitter van de Kiesraad zichtbaar moet zijn.

→ LEES DE ARTIKELEN die op omroep [Gelderland.nl](https://www.gelderland.nl) verschenen 'Stembiljetten op in Nijmegen, stemmers doorgestuurd' en 'Nijmegen drukt er snel nog 50 stembiljetten bij'.

Casus 11: Stembureaus langer open

Om de al zo lang wachtende kiezers ter wille te zijn, besluit de burgemeester om enkele stembureaus nog wat langer op te houden (tot 22.30 uur). Wat doet u?

Advies van Melle

De Kieswet is dwingend op dit punt. De stembureaus moeten sluiten om 21.00 uur. Alleen kiezers die zich op dat moment nog in het stemlokaal of bij de ingang daarvan bevinden, mogen nog stemmen (art. 130 Kieswet).

→ LEES DE ARTIKELEN op [rd.nl](https://www.rd.nl) 'Stembureau in Nijmegen twee uur langer open' en [Omroep Gelderland](https://www.omroepgelderland.nl) 'Stembureaus in Nijmegen toch niet tot 23.00 uur open'.

Casus 12: Kiezer in boerka

Een kiezer in een boerka meldt zich. Getoond wordt een id-bewijs op naam van een vrouw. Het stembureau bestaat enkel uit mannen. Moet het stembureau de persoon een stembiljet geven?

Advies van Melle

Een kiezer mag pas tot de stemming worden toegelaten nadat de voorzitter van het stembureau zijn of haar identiteit heeft vastgesteld aan de hand van een id-bewijs. Bij een persoon in een boerka levert dat problemen op, omdat een boerka het gehele gezicht bedekt. Dit betekent dat de persoon in kwestie de gezichtsbedekking even zal moeten weghalen. Is de persoon in kwestie daartoe niet bereid, dan kan er niet worden gestemd. De praktijk wijst uit dat moslima's daartoe vaak wel bereid zijn, maar dan enkel ten overstaan van een vrouw. Een stembureau enkel bestaande uit mannen is allen om deze reden dus al niet handig en verstandig.

→ LEES ONDERSTAANDE ARTIKELEN:

[Telegraaf.nl](https://www.telegraaf.nl) 'Onderzoek boerkastemmer' en het artikel op [Parool.nl](https://www.parool.nl) 'Nikabstemmer probeerde het in stembureaus in West en Zuid'.

Casus 13: Onwel tijdens stemmen

Een kiezer verlaat het stemhokje en wordt onwel voordat hij het stembiljet in de stembus heeft kunnen deponeren. Uiteraard belt u 112, maar wat moet er met het stembiljet gebeuren?

Advies van Melle

Je kunt hier verschillend tegen aan kijken, maar mijn advies zou zijn, ga hier pragmatisch mee om en stop het stembiljet zo snel mogelijk alsnog in de stembus.

Casus 14: Stembiljetten mee naar huis voor educatieve doeleinden

Na sluiting van de stemming vraagt een aanwezige kiezer (zegt leraar te zijn) of hij een aantal blanco stembiljetten mee mag nemen naar huis voor educatieve doeleinden (school). De voorzitter van het stembureau belt u. Wat is uw standpunt?

Advies van Melle

Niet doen. Is zeer risicovol. Stel de man vult de stembiljetten in, neemt contact op met de media en zegt dat hij die stembiljetten in een vuilcontainer heeft gevonden en dat ze waarschijnlijk door de leden van het stembureau zijn weg-gemaakt, omdat de uitgebrachte stemmen hen niet bevielen.

→ LEES HET ARTIKEL *'Meldingen dat dozen vol PVV stemmen in de vuilnisbak zijn gegooid is nepnieuws'* op de dagelijksestandaard.nl.

Casus 15: Stempas niet ontvangen

Twee weken voor de dag van stemming komen er berichten in de media dat bijna 2.000 kiezers geen stempas hebben ontvangen. De burgemeester vraagt advies.

Advies van Melle

Allereerst zal moeten worden nagegaan wat er precies is gebeurd. Wat is de oorzaak? Is sprake van een fout aan de kant van de gemeente (fout adressenbestand aangeleverd) of ligt de fout bij de postbezorging. Zaak is om de betreffende stempassen op te nemen in het Register Ongeldige Stempassen (ROS) en om nieuwe aan te maken en te versturen.

→ LEES DE ARTIKELEN over dit onderwerp:

Gelderlander.nl *'Veel klachten over bezorging van stempas in Nijmegen'*

Rijnmond.nl *'Verdwenen stempassen in postzak bij bezorger thuis'*

Nu.nl *'1800 Leidenaren ontvangen geen stempas door oud adressenbestand'*

Casus 16: Vermoeden ronselen stemmen

U verneemt uit de media of anderszins dat één of meer partijen zich bij de komende verkiezingen bezighouden met ronselen van volmachten. Wat adviseert u uw burgemeester?

Advies van Melle

Stuur een brief aan de fractievoorzitters van de politieke partijen in de gemeenteraad en zo mogelijk aan nieuwe deelnemende groeperingen met daarin het wettelijk en wenselijk kader voor volmachtverlening (m.n. initiatief bij de volmachtgever, contact tussen volmachtgever en gemachtigde) en geef in die brief ook aan dat bij de minste twijfel over de handelwijze van partijen of kandidaten aangifte zal worden gedaan bij de politie.

→ LEES HET ARTIKEL op nos.nl *'Mogelijk ook geronseld in Roermond'*

Casus 17: Geronsel van volmachten tegen gaan

De burgemeester heeft het helemaal gehad met het geronsel van volmachten en wil dat de voorzitters van de stembureaus iedere kiezer met een of meer volmachten vraagt of hij of zij de volmachtgevers kent en ook persoonlijk heeft gesproken. Bij ontkennende beantwoording wil de burgemeester dat de voorzitter de gemachtigde meedeelt dat hij de gegevens van de volmachtgevers en van de gemachtigden zal noteren en na de verkiezing aan de politie zal geven voor nader onderzoek. Uw advies graag.

Advies van Melle

De Kiesraad is van oordeel dat in geval van twijfel over de rechtmatigheid van een verleende volmacht daarvan door het stembureau aantekening kan worden gemaakt in het proces-verbaal. Een stembureau mag echter, zelfs in geval van twijfel, een volmachtstem niet weigeren. Wat de burgemeester hier voorstelt, beweegt zich op de rand van het toelaatbare. Er is geen wettelijk basis voor het stembureau om te vragen naar het contact tussen gemachtigde en volmachtgever. Wat hij met die vraag dus in feite doet, is vaststellen of er reden is voor twijfel aangaande de verleende volmacht. Het zou in dat verband

misschien toch raar zijn dat het stembureau dan wel, zoals de Kiesraad stelt, mag kijken naar het handschrift en de wijze van ondertekening en niet bedoelde vraag mag stellen. De definitieve beantwoording van de vraag naar de toelaatbaarheid van het idee van de burgemeester zou ik persoonlijk willen laten afhangen van de ernst van de ronselpraktijken in de betreffende gemeente.

→ LEES HET ARTIKEL op kiesraad.nl over het ronselen van volmachtstemmen ('Ronselen van volmachtstemmen')

Casus 18: Volmachtcoördinator

U leest op de site van een politieke partij het volgende bericht: 'Aan alle stemmers op onze partij. Ben u niet zelf in de gelegenheid om te gaan stemmen, geef dan uw ondertekende stempas af met een kopie van uw id-bewijs aan onze volmachtcoördinator JJ. Hij regelt dan dat uw stem niet verloren gaat.' Onderneemt u actie?

Advies van Melle

Politieke partijen mogen bemiddelen bij het vinden van een gemachtigde. Het initiatief om te komen tot volmachtverlening moet evenwel uitgaan van de volmachtgever. Een volmachtcoördinator mag, indien hij wordt benaderd door een kiezer die zegt dat hij graag wil stemmen, maar dat hij dat niet zelf kan doen en niemand kent of vertrouwt om dat voor hem te doen, zo iemand in contact brengen met een andere kiezer. Dat contact moet er vervolgens komen, waarbij de volmachtgever kan – en m.i. ook moet – aangeven hoe hij zijn of haar stem uitgebracht wil zien. Vervolgens plaatsen beiden hun handtekening op de achterzijde van de stempas. Daarmee is dan de volmachtverlening een feit. Het zonder meer afgeven van een ondertekende stempas en een kopie id-bewijs aan een volmachtcoördinator is niet aanvaardbaar. In het verleden heb ik in een dergelijk geval contact opgenomen met de betreffende partij met het verzoek de tekst op hun website aan te passen, hetgeen ook gebeurde.

→ LEES HET ARTIKEL op antivenin.blogspot.com genaamd 'He OM, hoe zit het met die volmachtcoördinator van de PvdA?'

Casus 19: Bezuinigingen media

In het kader van de bezuinigingen wordt overwogen de kandidatenlijsten niet langer huis aan huis te laten bezorgen, maar deze nog slechts te publiceren in een huis-aan-huisblad en op de website van de gemeente. Wat adviseert u?

Advies van Melle

Het Kiesbesluit (art. J 1) verplicht de burgemeester om de kandidatenlijsten, de adressen en openingstijden van de stembureaus en de adressen en zittingstijden van de mobiele stembureaus uiterlijk op de vierde dag vóór de stemming aan het adres van de kiezers te bezorgen. Deze bepaling verbiedt de overwogen handelwijze.

→ LEES OOK HET ARTIKEL 'Mogen kandidatenlijsten ook alleen in huis aan huisbladen worden gepubliceerd?' op de vraag en antwoord pagina van kiesraad.nl.

Casus 20: Nepnieuws op sociale media

Op sociale media verschijnen een dag voor de dag van stemming berichten dat de verkiezingen worden uitgesteld wegens het uitbreken van een besmettelijk virus verwant aan het Corona-virus. Onderneemt u actie tegen dit nepnieuws?

Advies van Melle

Onderneem meerdere acties. Doe aangifte van een mogelijk strafbaar feit (zeker wanneer berichtgeving heeft plaatsgevonden met gebruikmaking van gemeentelogo). Nodig daarnaast de lokale media uit en laat de burgemeester verklaren dat dit nepnieuws is. Zet dat ook op de website van de gemeente.

→ LEES HET ARTIKEL op ad.nl genaamd 'Student van valse verkiezingsbrief aangehouden'.

Casus 21: Lokale-media-vertegenwoordiger wil helpen

Een vertegenwoordiging van de lokale media die aanwezig is bij het tellen van de stemmen biedt aan om te helpen bij het tellen. De voorzitter juicht extra hulp toe, maar belt u toch om advies. Wat adviseert u?

Advies van Melle

Alleen stembureauleden, plv. stembureauleden en door B&W daartoe aangewezen ambtenaren mogen aan de telling deelnemen (art. N 5 Kieswet).

Casus 22: Cameraploeg wil opnames maken

Een cameraploeg wil opnames maken. Een stembureaulid maakt bezwaar. De voorzitter van het stembureau vraagt u om advies.

Advies van Melle

De telling van de stembiljetten is net als de stemming een onderdeel van de openbare zitting van het stembureau en een cameraploeg kan worden toegestaan opnames te maken voor zover het telproces daarbij niet wordt gehinderd en de orde in het stemlokaal niet wordt verstoord. Dit, ter beoordeling van de voorzitter van het stembureau.

→ LEES HET ARTIKEL op kiesraad.nl op de pagina vraag en antwoord 'Mag er gefotografeerd en gefilmd worden in het stemlokaal'.

Casus 23: Medium heeft volle stembus

Op donderdagochtend meldt een lokaal radiostation de beschikking te hebben over een volle stembus. Vanuit de media wordt u gevraagd hoe dat kan en wat u eraan gaat doen.

Advies van Melle

Vermoedelijk is de betreffende stembus op woensdagavond/nacht niet meer opgehaald door de gemeente – wat eigenlijk wel zou moeten! – en vroeg in de ochtend is de stembus aangetroffen in het stemlokaal door iemand die het wel een leuke grap vond om die bus in het bezit te stellen van het betreffende radiostation. Geadviseerd wordt de betreffende stembus – die hopelijk nog wel afgesloten is – zo snel mogelijk op te halen.

Casus 24: Kandidaten voldoen niet aan eisen

Op de dag van kandidaatstelling – 's maandags – blijkt dat nogal wat partijen niet aan alle eisen hebben voldaan (niet voldoende ondersteuningsverklaringen en instemmingsverklaringen, waarborgsom niet betaald). De Kieswet bepaalt dat tot vrijdagmiddag drie uur zgn. verzuimen kunnen worden hersteld en dat vervolgens – om vier uur – de openbare zitting moet plaatsvinden waarin over de geldigheid van de lijsten moet worden beslist en de lijsten moeten worden genummerd. U bent om vier uur nog niet klaar met het controleren van de op het laatste moment ingeleverde papieren. Wat te doen?

Advies van Melle

De zitting tot vaststelling en nummering van de kandidatenlijsten moet wettelijk om vier uur beginnen. Daar kunt u niet van afwijken. Dat betekent dan dat de voorzitter de openbare zitting opent en vervolgens ook weer direct schorst met de mededeling dat het centraal stembureau nog wat meer tijd nodig heeft. Het ministerie van BZK werkt inmiddels wel aan een verruiming van de termijn van voorbereiding van de zitting van het centraal stembureau, maar dat zal niet van kracht zijn voor de komende Tweede Kamerverkiezing.

→ LEES HET ARTIKEL '28 politieke partijen doen mee aan de kamerverkiezingen' op tweedekamer.nl.

Casus 25: Onterecht geschrap

Stel na afloop van de zitting – het proces-verbaal is al ondertekend – blijkt dat u ten onrechte één of meer kandidaten hebt geschrap en dat enkele andere kandidaten niet zijn geschrap, terwijl dat wel had gemoeten. Kortom: u ontdekt dat het centraal stembureau een fout heeft gemaakt. Wat doet u?

Advies van Melle

Neem – met excuses – contact op met de betreffende politieke partij en geef in overweging om in beroep te gaan bij de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State. Biedt aan om de proceskosten te vergoeden.

Casus 26: Kandidaat van buiten de gemeente

Stel: een kandidaat van buiten uw gemeente heeft zich kandidaat gesteld en in dat verband een verklaring van voorgenomen vestiging afgelegd. De Kieswet bepaalt dat een kandidaat maar één zo'n verklaring mag afleggen. Mocht hij of zij er toch meerdere hebben afgelegd dan moet die kandidaat op alle lijsten worden geschrapt. Hoe gaat u hiermee om?

Advies van Melle

Op dit moment ontbreekt in de Kieswet een wettelijke voorziening hoe hiermee om te gaan. Het ministerie van BZK is voornemens om de Kieswet op dit punt te wijzigen. Deze wijziging zal vermoedelijk van kracht zijn ten tijde van de eerstvolgende gemeenteraadsverkiezingen in 2022. De wijziging komt erop neer dat een centraal stembureau dat een verklaring van voorgenomen vestiging ontvangt het centraal stembureau van de woongemeente van de kandidaat in kwestie daarvan in kennis stelt. Krijgt dat centraal stembureau van meerdere gemeenten zo'n kennisgeving, dan worden de betreffende centraal stembureaus daarvan in kennis gesteld en zal de kandidaat op alle lijsten worden geschrapt.

→ LEES HET ARTIKEL op nporadio1.nl met de titel 'Voor Forum liggen provinciale problemen op de loer'.

Casus 27: Kandidaat is op afspraak

Het is kwart voor vijf 's middags op de dag van kandidaatstelling. Een al in de raad vertegenwoordigde politieke partij had met u de afspraak gemaakt om 16.30 uur de lijst te komen inleveren. Hij of zij is er nog niet. Advies aan de burgemeester?

Advies van Melle

Geen actie ondernemen. Het centraal stembureau is een onafhankelijk bestuursorgaan dat zich volstrekt neutraal dient op te stellen in het verkiezingsproces.

Casus 28: Kandidaat te laat met inleveren lijst

Stel het is twee minuten over vijf 's middags en de persoon in kwestie komt hijgend binnen met de mededeling 'sorry, maar ik kon zo snel geen parkeerplaats vinden'. Wat doet u?

Advies van Melle

Ongeldig verklaring van de kandidatenlijst. De lijst is te laat ingeleverd. Volgens vaste jurisprudentie kan een termijnoverschrijding slechts in zeer uitzonderlijk gevallen verschoonbaar worden geacht, namelijk wanneer die zijn reden vindt in omstandigheden geheel buiten de macht van de inleveraar gelegen.

→ LEES DEZE ARTIKELEN over dit onderwerp:
trouw.nl 'Links Margraten niet op kieslijst'
Raadvanstate.nl Uitspraak 200600750

CALAMITEITEN OP DE DAG ZELF

Casus 29: Koffer met attributen is niet aanwezig

De voorzitter van een stembureau belt u om 07.15 met de mededeling dat de koffer met attributen voor het stembureau niet is afgeleverd. Wat te doen?

Advies van Melle

Regel zo snel mogelijk alsnog een koffer met de noodzakelijke attributen en verwijs in de tussenliggende periode kiezers naar het dichtstbijzijnde stembureau. Deze casus laat zien dat het verstandig is om enkele extra koffers met spullen achter de hand te houden voor het geval dat.

→ LEES HET ARTIKEL 'Stembureau later open door ziekte' op nu.nl.

Casus 30: Stemlokaal brandt af

In de nacht voorafgaand aan de dag van stemming brandt een van de stemlokalen af. Hoe gaat u hiermee om?

Advies van Melle

Het betreffende stemlokaal zal niet meer gebruikt kunnen worden. Zet een bord bij de deur met een verwijzing naar het dichtstbijzijnde stembureau en plaats een bericht op de gemeentelijke website.

→ LEES DEZE ARTIKELEN

'Stembureau Alkmaar dicht wegens brand' op Telegraaf.nl

'De Oirsprong na brand geen stemlokaal meer' op limburger.nl

Casus 31: Stembureau niet voltallig

Een stembureau is niet voltallig, één of meerdere leden zijn niet verschenen. Wel staan er al enkele kiezers voor de deur. Wat adviseert u de voorzitter van het stembureau?

Advies aan de betreffende stembureauvoorzitter:

Het stembureau mag niet opengaan zolang niet tenminste drie leden aanwezig zijn. De stembureau-instructie zegt dat zolang dat niet het geval is de voorzitter één van de aanwezige kiezers – die hij geschikt acht – dient te vragen om in de tussenliggende periode op te treden als stembureaulid. Dit voorbeeld laat zien hoe belangrijk het is om te beschikken over enige reserve wat betreft het aantal stembureauleden.

→ LEES DE INSTRUCTIE op stembureauinstructie.nl genaamd 'Stembureau instructie voor de dag van stemming'.

Casus 32: Ontbreken stembus en stemhokjes beklad

In een drietal stembureaus ontbreekt de stembus en zijn de stemhokjes beklad. De voorzitter van het stembureau belt u en vraagt uw advies.

Advies van Melle

Zolang er geen stembus is, kan er niet worden gestemd.

De kiezers die zich melden moeten dan worden doorverwezen naar een ander stembureau.

Indien de stemhokjes zijn beklad met standpunten voor of tegen een bepaalde politieke partij of haar standpunten, moeten zij worden vervangen en mag er in de tussenliggende periode ook geen gebruik van worden gemaakt. Als slechts sprake is van niet-politieke gearde graffiti dan verdient vervanging ook de voorkeur, maar zie ik geen probleem in het tijdelijk gebruik ervan.

Casus 33: Stembiljetten andere gemeente aangetroffen

Een half uur na opening van de stemming meldt de voorzitter van één van de stembureaus dat hij in de stapels met stembiljetten een aantal stembiljetten heeft aangetroffen van een andere gemeente. Wat adviseert u?

Advies van Melle

Het stemproces dient te worden voortgezet en controleer de voorraad stembiljetten. Het mooiste zou zijn wanneer nog te achterhalen zou zijn welke kiezers hebben gestemd met foute stembiljetten. Dat was het geval in de casus Katwijk-Noordwijk uit de jaren '80. Iemand van de gemeente is toen bij de betreffende kiezers langs geweest om te vragen of ze nog een keer wilden stemmen. De stembiljetten van de andere gemeente zullen bij de stemopneming ongeldig moeten worden verklaard. Indien dan blijkt dat het er veel zijn geweest, zou dat evt. een reden kunnen zijn voor een herstemming.

→ LEES ONDERSTAANDE ARTIKELEN over dit onderwerp:

[Nu.nl](#) 'Foute stembiljetten bij stembureaus Vlissingen kwam door drukproces'

[Rtvdrenthe.nl](#) 'Limburgse stembiljetten in Emmen ongeldig mogelijk herstemming'

Casus 34: ?UbX]XUUhj Ub`^]ghicbWfYY_h'cd`gY/a V]`Yh

Aan het eind van de ochtend wordt ontdekt dat op het stembiljet van één van de partijen een kandidaat ontbreekt. Aan u wordt gevraagd wat te doen.

Advies van Melle

Regel alsnog per ommegaande juiste stembiljetten. Indien dat niet mogelijk is, dient de stemming gewoon te worden voortgezet. Het vertegenwoordigend orgaan zal in het kader van het onderzoek van de geloofsbrieven van de nieuw gekozen leden moeten beslissen of een herstemming dient plaats te vinden. Het vertegenwoordigend orgaan is daar geheel vrij in en kan ook – zoals in de Amsterdamse casus – besluiten om dat niet te doen en iedereen toe te laten.

→ LEES HET ARTIKEL 'Scherpere controle op drukproeven stembiljet' op [rd.nl](#)

Casus 35: Stembus vol

Halverwege de dag van stemming raakt de stembus vol. Wat te doen?

Advies van Melle

Voorzie ieder stembureau standaard van twee stembussen dan wel een stemmenstamper. Verbreek bij het aanstampen van de stembiljetten niet de verzegeling van de stembus.

→ LEES HET ARTIKEL op [hbvl.be](#) genaamd 'Nederlanders halen stembusstamper boven'.

Casus 36: Proces verbaal niet ondertekend

Bij inlevering van een processen-verbaal blijkt dat dit niet is ondertekend. Wat doet u?

Advies van Melle

Draag de voorzitters op alsnog te zorgen voor de gewenste ondertekening.

Casus 37: Optelling klopt niet

Ook blijkt een enkele optelling niet te kloppen. Wederom de vraag: wat doet u?

Advies van Melle

Probeer in overleg met de voorzitter te komen tot de juiste aantallen. Indien dat niet mogelijk is, zal ten behoeve van de invoer in OSV (= Ondersteunende Software Verkiezingen) de keuze moeten worden gemaakt voor de meest waarschijnlijke aantallen. De Kiesraad heeft wat dat aangaat ooit een voorkeur uitgesproken voor stemaantallen vermeld achter de naam van een kandidaat boven het daarvan afwijkende totaal aantal uitgebrachte stemmen op de lijst. Het openen van de verzegelde pakken met stembescheiden – teneinde de juiste aantallen te achterhalen – is wettelijk (nog) niet toegestaan. Een wetsvoorstel om hierin te voorzien, is in de maak en zal vermoedelijk nog vóór de zomer bij de Tweede Kamer worden ingediend.

Casus 38: Turkse vlaggen bij stembureau

Enkele kiezers beklagen zich over het feit dat in een stembureau dat is gevestigd in een Turks cultureel centrum Turkse vlaggen hangen met hier en daar ook in het Turks gestelde teksten op de muur. Wat doet u?

Advies van Melle

Wijs de voorzitter van het stembureau op zijn verantwoordelijkheid. Indien de voorzitter van oordeel is dat kiezers mogelijk worden gehinderd in een vrije stemkeuze, moet hij opdracht geven het materiaal weg te laten halen. Het enkele feit dat in een Turks cultureel centrum één of meer Turkse vlaggen hangen, lijkt mij daarvoor onvoldoende reden.

→ LEES HET ARTIKEL van gemeente.nu genaamd 'Geen propaganda stemlokaal'.

Casus 39: CDA-ballon in de auto

Naast een stembureau staat een auto geparkeerd vol met groene CDA-ballonnen. Een kiezer beklagt zich daarover bij u. Wat doet u?

Advies van Melle

De voorzitter van het stembureau is verantwoordelijk voor de gang van zaken in het stemlokaal en niet voor wat daarbuiten gebeurt. Is daar buiten iets wat het stemproces hindert of zou kunnen beïnvloeden (denk ook aan flyerende aanhangers van een of meer politieke partijen!) dan is dat ongewenst en dient daartegen opgetreden te worden. De voorzitter zal de burgemeester moeten vragen dat te doen.

→ LEES HET ARTIKEL 'Organiseren verkiezingen: verkiezingscampagne' op kiesraad.nl

Casus 40: Kiezers aanspreken bij stembureau

In een stembureau staan vertegenwoordigers van een politieke partij die kiezers aanspreken. De voorzitter belt u. Wat adviseert u de voorzitter te doen?

Advies van Melle

In het stemlokaal mogen geen activiteiten worden ontplooid die erop gericht zijn om kiezers in hun keuze te beïnvloeden (art. 136 Kieswet). Het aanspreken van kiezers in het stemlokaal valt hier onder. De voorzitter is verantwoordelijk voor de handhaving van de openbare orde en dient hiertegen dan ook op te treden.

Stel: de zaak loopt uit de hand. Er ontstaat een ordeverstoring. De voorzitter belt u opnieuw. Wat nu?

Advies van Melle

Wijs de voorzitter van het stembureau erop dat hij in het stemlokaal verantwoordelijk is voor de handhaving van de openbare orde (en dus niet de burgemeester!). De voorzitter zal de geëigende maatregelen moeten nemen. Hij kan in dat verband bijvoorbeeld vragen om stadswachten of in het uiterste geval de politie naar het stembureau te sturen ter handhaving van de openbare orde.

Stel: de voorzitter van het stembureau heeft het niet meer in de hand en de leden van het stembureau dreigen het bijtje erbij neer te gooien. Onderneemt u actie?

Standpunt

Besloten kan worden om één of meer leden van een stembureau of zelfs het gehele stembureau te vervangen. De Kieswet legt de bevoegdheid hiertoe in handen van het college van B&W. Dit is gebeurd bij de gemeenteraadsverkiezing van 2010 in Rotterdam. Ook dit voorbeeld laat zien hoe belangrijk het is om te beschikken over een reserve-aantal stembureauleden.

→ LEES HET ARTIKEL '8 jaar geleden de spannendste verkiezingen in Rotterdam' op rijnmond.nl

Casus 41: Schade stembus

Een kiezer gooit een rotje en een of andere vloeistof in een stembus. De voorzitter van het stembureau vraagt u wat hij moet doen. Wat adviseert u?

Advies van Melle

Schors de zitting, maak de bus open en kijk wat de schade is en probeer die zo enigszins mogelijk te beperken c.q. te herstellen. Sluit daarna de stembus weer en hervat de zitting.

Casus 42: Transportbox met stembescheiden ontbreekt

Uw gemeente doet mee aan het experiment centraal tellen en op donderdag blijkt dat van één van de stembureaus de transportbox met stembescheiden ontbreekt en nergens meer te vinden is. De burgemeester vraagt u dit op te lossen. Hoe gaat u dit aanpakken?

Advies van Melle

Dit is een ernstige zaak. Het centraal stembureau kan niet anders dan voor de vaststelling van de uitslag terugvallen op het resultaat van de telling op partijniveau in het betreffende stembureau. In het kader van het onderzoek van de geloofs-brieven van de gekozen verklaarde leden zal het vertegenwoordigend orgaan moeten oordelen over de vraag of in dat geval een herstemming dient plaats te vinden. Indien één of meer van de kandidaten qua stemmenaantal tegen de voorkeurdrempel aanzit (25% van de kiesdeleer) zou daar eerder reden voor kunnen zijn, maar dit staat geheel en al ter beoordeling van het vertegenwoordigend orgaan.

Casus 43: Hertelling

Aangedrongen wordt op een hertelling vanwege ① kleine verschillen qua stemmenaantal tussen enkele partijen, ② telverschillen tussen hoeveelheid stembiljetten en stempassen en ③ mogelijke onjuistheden in enkele processen-verbaal van stembureaus. Uw advies?

Advies van Melle

Er zijn twee instanties die kunnen besluiten tot een hertelling: het centraal stembureau en het vertegenwoordigend orgaan. Het centraal stembureau mag daartoe alleen besluiten indien wordt voldaan aan de in art. P 21 Kieswet gestelde voorwaarden ('bij een ernstig vermoeden van fouten bij de stemopneming die van invloed kunnen zijn op de zetelverdeling'. Niet gesteld kan worden dat aan dit criterium wordt voldaan in geval van kleine stemverschillen tussen politieke partijen (ad 1) en telverschillen tussen aantal stembiljetten en aantal stempassen (ad 2). Telverschillen duiden wel op fouten, maar niet noodzakelijkerwijs op fouten bij het tellen van de stembiljetten. De bewering dat in processen-verbaal onjuiste stemaantallen zijn vermeld kan daar wel op duiden.

Van belang is dan te weten dat de Kiesraad ‘van invloed op de zetelverdeling’ interpreteert als: invloed op de verdeling van zetels over partijen en dus niet ook over de kandidaten. Dat betekent dat het vermelden van stemaantallen bij een verkeerde kandidaat op de lijst in de ogen van de Kiesraad voor het centraal stembureau geen reden kan vormen voor een hertelling.

Voor het vertegenwoordigend orgaan ligt dit enigszins anders. Het vertegenwoordigend orgaan kan aansluiting zoeken bij dit criterium, maar hoeft dat niet te doen (de wetgever heeft het vertegenwoordigend orgaan op dit punt niet willen binden aan enig criterium!) en kan derhalve om welke reden dan ook besluiten tot een hertelling.

→ [LEES ONDERSTAANDE ARTIKELEN](#)

[Dagelijksesandaard.nl](https://dagelijksesandaard.nl)

‘Pieter Omtzigt is wel de populairste politicus in Twente maar door fout kreeg hij te weinig stemmen’

[Tweedekamer.nl](https://tweedekamer.nl)

‘Hertelling drie stembureaus’

Casus 44: Stembureaus vergeten in telling

Bij de Tweede Kamerverkiezing van 2021 blijkt na vaststelling van de gemeentelijke uitslag door de burgemeester (art. N 11) dat een aantal stembureaus niet is meegeteld. De burgemeester vraagt uw advies.

Advies van Melle

Informeer het hoofdstembureau en het centraal stembureau (de Kiesraad) hierover. Indien het hoofdstembureau voor de betreffende kieskring nog geen uitslag heeft vastgesteld, kan het die vaststelling nog even aanhouden en de gemeente de gelegenheid geven om alsnog een juiste aanslag aan te leveren. Uiteraard moet dit snel – maar ook in het openbaar! – geschieden. Heeft het hoofdstembureau al de uitslag voor de betreffende kieskring vastgesteld – en mogelijk ook al overgebracht naar de Kiesraad – dan zal de Kiesraad u vragen om de juiste uitslag aan te leveren. De Raad kan daar dan rekening mee houden bij de vaststelling van de verkiezingsuitslag.

Casus 45: Hertelling decentraal uitvoeren

Er wordt besloten tot een hertelling en uw gemeente wordt benaderd om die decentraal te gaan uitvoeren. Wat adviseert u uw burgemeester?

Advies van Melle

Wanneer gekeken wordt naar de letter van de Kieswet (art. P 21) dan moet de burgemeester die de betreffende stembiljetten onder zich heeft deze op verzoek van het centraal stembureau (of vertegenwoordigend orgaan) onverwijld naar dat orgaan overbrengen, waarna dat orgaan onmiddellijk overgaat tot de nieuwe stemopneming. Het ministerie van BZK stelt zich op het standpunt dat deze bepaling ook toestaat dat een hertelling decentraal – op een andere locatie (lees: bij de betreffende gemeenten) – kan plaatsvinden. De Kiesraad heeft aangedrongen op een expliciete wettelijke bepaling hiervoor. Deze is inmiddels in voorbereiding.

Concreet advies aan de burgemeester: stem hiermee in, maar maak wel goede afspraken over ondersteuning en toezicht bij de te verrichten werkzaamheden en over de vergoeding van kosten. Een hertelling dient plaats te vinden onder regie en toezicht van het orgaan dat daartoe heeft besloten. Wat betreft de kosten verschillen BZK en de Kiesraad van mening. De Kiesraad stelt zich op het standpunt dat het orgaan dat besluit tot een hertelling, in beginsel ook dient op te draaien voor de kosten ervan. BZK stelde zich in de casus Flevoland op het standpunt dat de gemeenten de kosten dienen te dragen van en hertelling, omdat zij als enige bestuursorgaan in ons land uit het Gemeentefonds een uitkering voor de organisatie van verkiezingen ontvangen en een hertelling behoort daarbij, aldus BZK.

→ [LEES HET ARTIKEL op onsalmere.nl genaamd ‘Stemmen worden 11 april op verschillende locaties herteld’](#)

en op destentor.nl ‘Hertelling van stemmen provinciale staten-verkiezingen in Flevoland’.

Casus 46: Herstemming vanwege ontbreken slotjes

In de gemeenteraad wordt aangedrongen op een herstemming, omdat gebleken is dat van een aantal stembussen de slotjes ontbraken. Uw advies?

Advies van Melle

Geen reden voor een herstemming.

→ LEES HET ARTIKEL op rtvdrenthe.nl met de titel 'Geen slotje op stembus in Klazienveen: zijn de stemmen nog wel geldig?'.
Klazienveen: zijn de stemmen nog wel geldig?'

Casus 47: Herstemming bij ontbreken van naam kandidaat

In de gemeenteraad wordt aangedrongen op een herstemming, omdat pas aan het eind van de dag van stemming duidelijk werd dat op een van de kandidatenlijsten de naam van een kandidaat ontbrak. Wat adviseert u?

Advies van Melle

De beslissing om wel of niet te besluiten tot een herstemming berust bij het vertegenwoordigend orgaan. Bij gemeenteraadsverkiezingen dus bij de raad. Dit is een vrije bevoegdheid van de raad. Het ontbreken van de naam van een kandidaat is natuurlijk een ernstige zaak. De raad kan in een dergelijk geval besluiten tot een herstemming, maar hoeft dat niet te doen.

Casus 48: Herstemming wegens ongeldigheid van de stemming

Bij de gemeenteraadsverkiezing van 2022 wordt besloten tot een herstemming wegens ongeldigheid van de stemming. De burgemeester kijkt vervolgens naar u. Hoe pakt u dat aan?

Advies van Melle

Allereerst is het van belang om te weten of het een herstemming moet worden voor de gehele gemeente of slechts voor een of enkele stembureaus (en partiële herstemming). In beide gevallen adviseer ik overigens gemeenten om geen enkele geloofsbrief van de nieuw gekozen leden van de raad goed te keuren. De Kieswet biedt wel een mogelijkheid om dat te doen bij een partiële herstemming, maar het is in de praktijk erg ingewikkeld om te bepalen op wiens benoeming een herstemming geen enkele invloed zal kunnen hebben. Bovendien bevat de Kieswet een bepaling (art. V 15) die zegt dat, zolang niet meer dan de helft van de geloofsbrieven is goedgekeurd, de oude raad blijft zitten totdat dat wel het geval is. Kortom, er is te allen tijde een gemeenteraad. Dit ligt anders bij Tweede Kamerverkiezingen, maar dat ter zijde.

B&W moeten in kennis worden gesteld van een besluit tot herstemming bij gemeenteraadsverkiezingen (art. V 6 Kieswet). B&W moeten vervolgens een nieuwe dag van stemming vaststellen, uiterlijk op de 30ste dag na ontvangst van dit bericht.

Aan een algehele herstemming zijn bevoegd deel te nemen alle personen die kiesgerechtigd waren bij de eerdere stemming (+ evt. nieuwe kiesgerechtigden), met uitzondering van:

- kiezers aan wie een kiezerspas of een volmachtbewijs is verstrekt dat niet is ingeleverd bij de ongeldig verklaarde stemming en
- kiezers aan wie een briefstembewijs is verstrekt.

Aan een partiële herstemming zijn bevoegd deel te nemen personen wier namen voorkomen op de geldige stempassen, kiezerspassen en volmachtbewijzen (voor zover het de volmachtgever betreft) die zijn ingeleverd bij de ongeldig verklaarde stemming.

segment@segment.nl

033 - 434 50 80

www.segment.nl

Segment is een organisatie van vakinhoudelijke en veranderkundige professionals voor en door de overheid, met inmiddels tweehonderd docenten en trainers en veel zelfstandige samenwerkingspartners.

Wij ondersteunen de overheid met strategische leergangen, op veranderen gerichte large-scale-events, vakinhoudelijke scholing en een vaardigheidslab gericht op attitude en persoonlijke vaardigheden.